

ԵՐՈՒՍԱԳԼԻՄ ԱԶԱՏԵԱԼ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ԵՐԳ

Կլորինդա եւ Արկանա կ'այրեն Քրիստոնէից աշտարակը. Պատմութիւն Կլորինդայի. Մենամարտ Տանկրէդի եւ Կլորինդայի. Մկրտութիւն եւ մահ Կլորինդայի. Ողբ Տանկրէդի. Երգումն Արկանայի Տանկրէդէ Կլորինդայի վրէժը խնդրելու:

Բէիէ գիշեր էր, բայց յոգնած մարտիկներն ինքզինքնին չեն յանձնէր քունի՝ հանգըստի. Հոս դարբնական աշխատութեանց մըտադիր՝ Ուշի ուշով կը հըսկէին փրբանկներն. Հոն Հիթանոսք կ'ամրացընեն փութաջան իրենց խարխուլ կործանական պատուարներն, Հաստատութիւն տալով փրկած կողմերուն. Վէրքերն խնամքն հասարակաց էր հոս հոն: Հուսկ խընամած էին վէրքերն, եւ ելած Գիշերային ինչ ինչ գործերն ի գըլուխ, եւ, ալ ըստուերն՝ աւելի լուռ, թուի դարձած՝ Դուռ ու դաղար տալով ծնացած գործերուն՝ Անոնց այլ եւս քունի հրաւէր կը կարգայ: Բայց պարծանքի ծաղուռ ու ծոմ իր հոգին Հանգըստի չի յանձնէր յանդուգն ամագոնն, Ու կը լընչէ խրախոյս գործէ կեցողին: Հետն է Արկանա. եւ նէ կ'ըսէ ինքնիրեն.

«Չէ՞ որ այսօր բարի Արկանան ու Սուլդանն Հրաշքներ ըրին տարօրինակ, անսովոր. Միանակ՝ անթիւ գուռներուն մէջ դուրս ելան, Զախճախեցին Քրիստոնէից կազմածներն. Իսկ ես (եւ այս է իմ միակ վեհ պարծանքս), Ատարակին պատըսպարուած բարձունքէն՝ Գործածեցի զհնքեր, սլաքներ հեռածիգ, Էղայ յաշոյ նետընկէց՝ չեմ ուրանար: Ուրեմն աշխարհ միայն տըրուած է կընող: Լաւ էր լեռներն ու անտառներն երթայի Արձակելու երէններուն նետ ու տէգ, Քան ցուցնէի ինքզինքս երկշտ օրիորդ՝ Կը փայլակէ երբ հոս կորովն առնական. Կանացի զգեստս ինչու համար չեմ հագնիր, Երբ ես անոր եմ արժանի, եւ ինչե՞

Առանձնոցի մէջ չեմ երթար պահուելուր»:
Ինքնիրեն այսպէս կը խօսի, կը խորհի եւ հուսկ մըտքին մէջ մեծ բաներ կ'որոշէ, եւ դառնալով այսպէս կ'ըսէ Արկանային.
«Տէր, բաւական ժամանակ է, չեմ գիտեր ինչ անսովոր՝ յանդուգըն բան մ'անդադար կը պընտրի իմ ալէկոծ մըտքիս մէջ. Արդեօք Աստուած կը ներընչէ, թէ արդեօք իր բուռը տենչն իրեն Աստուած կ'ընէ մարդ: Քրիստոնէից բանակէն դուրս կը տեսնե՞ս Վառ լոյսերն, հոն հուրով սուրով պիտ' երթամ, Ու պիտ' այրեմ աշտարակն, աս կ'ուզեմ ես Որ կատարուի. Ֆնացածն Երկինքն հոգայ թող: Իսկ պատահի եթէ որ բախտն արգիլէ իմ վերագարծս՝ ուղիս առջիս փակելով, Կը յանձնեմ մարդն՝ որ զիս հօր պէս կը սիրէ եւ սիրելի 'նկերունքներըս՝ խնամքիդ: Ամբարշտար կիներն անգործ ծերունիս Զանա զըրկել դուն Եգիպտոս. Աստուծոյ Սիրուն ըլլալ, տէր, կատարէ. զըթուծեան Արժանի է աշխ սեռն եւ այն ծեր հասակն»:
Արկանա կ'ապշի, եւ կը զգայ կուրծքը խոցուած Յեսանաստր խըթմաներէ փառասեղն:

«Ու պիտի դուն, կ'ըսէ, երթա՞ն, ու թողնու Ձիս այս գոհնիկ ամբարշտ մէջ անտեսուած. Ու պիտ' հաճո՞ք ըզգամ տեղէ մ'ապահով 'նկատելով ծուխն ու կայծերը հրաբորբ: Ո՛չ, ո՛չ. Եթէ քեզի եղայ մարտակից, Կ'ուզեմ ըլլալ փառքիդ, մահուանդ ալ կըցորդ: Ե՛ս ալ մահուան անարգու սիրտ ունիմ ծոցս, Որ փառքին հետ կենանք սիրով կը փոխէ»:

— «Աղդէն ատոր դուն հրաշափառ ապացոյցն Այն քու մեծանձն ելքով տուիր, կ'ըսէ նէ.

Ասկայն ես կին մարդ եմ, եւ մահչս բընաւ Աղիտաբեր չ'ըլլար չըլմոր քաղաքին. Իսկ եթէ դուն իյնաս (Աստուած հետեւ նէ), Ո՛վ պիտ' անկէ վերջ պաշտպանէ պարիսպներն»։

Յարեց ասպետն. «Հաստատ կամքիս դէմ ի գուր կ'ուզես բերել պատճառաւորներ խաբուսիկ. Եթէ տանիս զիս՝ պիտի գամ հետեւէդ, Իսկ թէ չուզես, պիտի կանխեմ քան ըզքեզ»։

Միախորհուրդ կ'երթան զրտնել թագաւորն, Որ կ'ընդունի զիրենք. քոջն են քաջ պետերն եւ իմաստուն խորհրդակաւորն հանձարեղ։ Ըսկըսաւ ինքը Կլորիդոսն. «Տէր արքայ, Մեղիկ ընել հաճէիր մեր առաջնորդ. Արկանտ այրել կը խոտտանայ բարձրաբերձ Արի մեքենան, (եւ գուր խոտտում չի տար ան)։ Ես պիտի հետն երթամ, եւ լոկ կը սպասեմք Որ մեծագոյն խոնջէնքը քունն հրաւիրէ»։

Ձեռքերն երկինք վերցուց արքան, ու զլարաթ Արցունք մ'այտերն ի վար իշաւ խորշուած. «

Պրհնակ ըլլաւ, Աստուած, ըսաւ, որ կ'այսիս յրառաներուդ եւ կը պահես տէրութիւնս։ Եւ ան պիտի չըկործանի այնչափ շուտ երբ ունի այդքան քաջարի պաշտպաններ. Ո՛վ փառապանծ ամուր, ի՞նչ ձօն կըրնամ տալ, կամ ի՞նչ գովեստ հաւատարմ ձեր արժանեաց. փառքի անմահ ձայնով համբաւն ըզնեզ թող Գովէ՛ եւ այն շոինգով աշխարհը լեցուի. (տուր Ձեր մըրցանակն է ձեր գործն իսկ. խուն տրիւ. Պիտ' ըլլայ ձեզ մեծ կէս մասն իմ տէրութեանս)»։

Կը խօսի այսպէս աւելորն Ալատին, Ու կը սեղմէ կուրծքին մերթ աս եւ մերթ ան. Սուլդանն որ հոն է եւ նախանձը բարի՝ Որով լեցուն է սիրտը՝ չի՝ քողարկեր, Կ'ըսէ. «Ես ալ այս սուրն ի գուր չեմ կախած, Ես ալ պիտի գամ հետերնիդ, կամ գէթ մօտ Ձեր ետեւէն»։ «Ուրեմն, ըսաւ Կլորիդոս, Ամենքնիս ալ պիտ' երթանք այս ձեռնարկին. Եւ եթէ դուն ալ գաս՝ հոս ո՛վ կը մընայ»։

Այսպէս ըսաւ անոր, եւ սգ ժըխտումով կը պարտատուէր արդէն Արկանտ մերժել զայն՝ Երբ կանխեց զինքն արքան, ու նախ խօսեցաւ Սիւլէյմանին՝ դէմքով մը հեզ ու հանդարտ.

«Ա՛յն ատեն դուն՝ ո՛վ մեծանձըն մարտիկ՝ Ըզքեզ քեզի նոյն եւ նըման ցոյց՝ տըլիր. Ոչ մի վտանգի դէմքն երբեք քեզ սարսեցուց, Եւ ոչ ալ բնաւ մարտնչու մէջ յոգնեցայր. Գիտեմ որ դուրս եթէ ելլես՝ կը գործես Գործեր քեզի արժանաւոր. բայց ինծի Անդէպ կը թոյն որ ամենքնիդ ելլէք դուրս, Եւ չըմընայ ներս եւ ոչ մէկը ձենէ,

Ձենէ՛ որ էք էն ներկուռները մարտի։ Ասոնց երթալն ալ պիտի ես չուզէի՝ Որոնց արիւնն ինձ թանկագին է այնքան՝ Եթէ չըլլար ձեռնարկը խիտն օգտակար, կամ թէ ուրիշը կարենար կատարել։ Բայց զի ունի մեծ աշտարակն իր չորս դին Պահպանութիւնն ընող մարդիկ համամար, Մեր փոքրիկ գունդն անոնց մնասել չէ կարող, Ուստի եւ շատ հոգի ելլելն անպատեհ, Զոյգն որ ինքզինքն առաջարկեց մեծ գործին, Եւ այս առջի անգամը չէ որ նըման վըտանգներու կը նուիրէ ան ինքզինքն, Ինք թող երթայ յաշտութեամբ. ան կ'արժէ Աւելի քան հազար մարտիկ միասին։ Դուն՝ եւ վայել է արքունի պատիւին՝ Ուրիշներու հետ՝ կ'աղայնեմ՝ ըսպատէ Դռններուն քով, եւ երբ անոք կրակ տըւած (Եւ կը յուսամ աներկեան) ետ դառնան, Եթէ զիրենք թըշնամի գունդն հաւան, Զայն վանելով՝ զոյգը փրկէ՛, պաշտպանէ՛»։

Մէկ թագաւորն այսպէս կ'ըսէր, միւսը լուս՝ Բայց ոչ ուրախ՝ մըտիկ կ'ընէր խօսքերուն։ Աւելցուց այն ատեն խմբն. «Հաճեցէ՛ք՝ Դուք որ ելլէք պիտի՝ դեռ քիչ մը սպասել, Միշչեւ որ ես բաղարկութիւն մը չինեմ, Որ կըպշնկու՞ աշտարակին՝ այրէ զայն։ Այն ատեն մաս մ'ալ գուցէ՛ այն շոկատէն Որ կը հըսկէ անոր չորս դին՝ քընանայ»։

Հաւանեցան. իր յարկին մէջ կը սպասէ Ամէն ոք մեծ գործին յարմար վայրկեանին։ Կլորինդա իր արածաթահիւս ըզգեստներն, Ազուր կորդակն ու պեճճ գէնքերը հանեց. Առաւ կորբաւ մ'անգարգմանակ, եւ ուրիշ (Զարագուշակ հըմայք) գէնքեր սեւ, ժանգոտ. Այսպէս ծըպտեալ կը համարի թէ դիւրաւ Պիտի կըրնայ հրթալ ոտիս գունդերուն։ Հոն է Արսէս ներքինն, ան որ խնամեց իր մանկութիւնն՝ օրորոցէն ըսկըսեալ.

Ու քաշքըչեց իր անդամները կըթտալ հէրա հետքին վրայն՝ զընաց ետեւէն. Տեսնելով աս նէրա գէնքերը փոխելն, Կըռահեց մեծ վըտանգն որուն դէմ կ'երթար. Կը վըշտագնի, թախանձագին կը խնդդէ՝ Իր մագբերուն համար որ են ճերմկեցեր Մառայիւղով իրեն, իր գողտըր գուժին, Ծառայութեանն յիշատակին համար սուրբ՝ Որ ետ կենայ, բայց սակայն նէ կը մերժէ։ Եւ հուսկ կ'ըսէ Արսէս նէրա. «Կամոշա միտքդ Որովհետեւ յամառ է իր վտանգին մէջ, Եւ չ'ընեն փոյթ ոչ իմ յոգնած հասակիս,

Ոչ գութիս, ոչ աղաչանքիս, ոչ լաուս,
Պիտի յայտնեմ քեզ նոր բաներ, որ գիտնաս
վիճակդ՝ որ էր մինչև ցարդ քեզ անծանօթ.
Յետոյ իղձիկ, կամ խորհուրդիս հետեւէ՝:

Նէ ուշագիր կը սեւեռէ աշօք վրան,
Եւ անկկա իր խօսքն առաջ կը տանի.

«Իշխեց երբեմն Եթովպիոյ, եւ գուցէ
Կի՛րխէ գեռ եւս Սենակ՝ յաջող պետութեամբ.
Ան կը յարգէ Մարիամու գաւկիկ կրօնը,
Եւ կը յարգէ զայն ժողովուրդն ալ խափշիկ.
Իս՝ հեթանոս՝ հոն կիկներու հօտին մէջ՝
Անոնց յատուկ ծառայութեանց պաշտօնեայ՝
Ըսպասաւոր էի կընոջ ալքային.

Խափշիկ այս, բայց եւ դարձեալ գեղեցիկ,
Հետ ալ կը սիրէ զհինգ ամուսինն, ու սիրոյ
Բուռըն կրակիկն չափ ունի սառ նախանձի:
Եւ չարատանջ կուրծքին մէջ այնպէս քիչ քիչ
կը ճարակի նախանձաբեկ փոյթը խօլ,
Որ կը ծածկէ զայն մարդերէն, պիտ՝ ուզէր
Պահել զայն նոյն իսկ իրկընքի աչքերէն.
Նէ խելացի, խոնարհ՝ ինչ որ տէրն ուզէ,
Ան է իրեն համար հաճոյքն եւ հանգիստ:
Ներա սենեակը բարեպաշտ պատմութեամբ
Եւ ջերմեանդ պատկերներով նկարուած էր.
Կոյս մը՝ սպիտակ դէմքով, կարմիր այտերով,
Հոն է՝ կապուած, քոփս ալ վիշապ մ'անհեղեղ.
Կը հարուածէ ասպետ մ'հրէշէն տէգով,
Կի՛րխոյ զազանն իր արեան մէջ դիմաւալ:
Նէ հոն ըստէպ գետնամած՝ լուռ՝ կը պարզէ,
Իր յանցանքներն, ու կ'արտասուէ, կ'աղօթէ:

«Եղաւ որ նէ յղացաւ, բերաւ լոյս աշխարհ
Սպիտակ աղջիկ մ՝ (եւ անկկա դուն էիր):
Եր տաղասպի, իբրը թէ նոր Իրէշ մ'ըլլար՝
Կը զարմանայ այն անտովոր գոյնիկ վրայ:
Բայց ճանչնալով արթան եւ իր մուկացներն,
Հուսկ կ'որոշէ ծնունդը ծածկել անորմէ.
Մի՛ գուցէ ան ճերմակ գոյնէդ հետեցնէ
Որ նէ պակասած ըլլայ իր շինջ հատաքէն:
Եւ կը խորհի՝ քու տեղդ անոր ցուցնել
Խափշիկ աղջիկ մ՝ որ քիչ առաջ կը ծննած:
Եւ զի կիներն ու միայն ես կը բնակիկք
Այն աշտարակն՝ ուր որ փակուած էր քու մայրդ,
Ինձ՝ որ իրեն ծառայ էի եւ անկեղծ
Սիրեցի զինքն՝ ըզքեզ յանձնեց անկընուք,
Չէր ալ կրնար քեզ այն ատեն մըկըրտել,
Ձի՛ր չէր ներք տեղորոթիւնը երկրին:

«Լալով՝ ըզքեզ ինծի յանձնեց, պատուիրեց
Որ քեզ հեռու տանիմ ու հոն մեծցընեմ:
Ո՞վ պիտի՝ ըսէ իր տագնապներն ու ցաւերն,
Իր հառաչներն ու քեզ սեղմելն իր կուրծքին.

Իր համբոյրները թըրջեցան արցունքով,
Հեծկըլտաւէն ընդմիջուեցան իր ողբերն:
Հուսկ վերցնելով աչքերն ըսաւ. — «Տէր Աստուած
Ամենատես, որ կը կարգաս սըրտիս խորն,
Եթէ ամբիծ է սիրտս, եթէ անշաղախ
Է իմ մարմինս ւամուսնական անկողինս,
Ինծի համար չեմ աղօթիր, զի ուրիշ
Բիւր յանցանքներ գործեցի ես, եւ անարգ
Եմ քու առջեւդ, փըրկէ այս ծնունդն անմեղուկ,
Որուն իր մայրը կը ժըխտէ մայրենի
Կուրծքին կաթիկն. ապրի՛ թող, ինձ նըմանի
Պարկեշտութեամբ միայն, առնէ ուրիշէն
Բարեբաւտիկ երջանկութեան օրինակն:
Ո՞վ երկնային մարտիկ, դուն որ կորզեցիր
Օձին դըմիւ ժանիքներէն օրիորդն,
Առջեւդ եթէ խոնարհ շահեր վտանցի,
Եթէ ոսկի, խուսկ ձօնեցի քեզ երբեք,
Դուն աղաչէ նէրա համար, կարենայ
Ամէն վտանգի ատեն դիմել օգնութեանդ,
Ըլլայ քեզի հաւատարիմ աղախին»:

«Լըռեց, իր սիրտը գոցուեցաւ, սեղմուեցաւ,
Եւ նըկանցք մահուան դալուկն իր երեսն:
Առի լալով քեզ, ու փոքրիկ կողովով՝
Ծածկած ծաղիկ, տերեւի տակ դուրս տարի,
Եւ այնպիսի ճարտարութեամբ՝ որ ոչ ոք
Կսակածեցաւ ըրածս եւ կամ ուրիշ բան.
Ու մեկնեցայ զաղտնաշնուկով. կ'անցնէի
Հովանաւոր անտառ մը ցից ծառերով,
Երբ էզ վազրի մ՝ հանդիպեցայ, որ ինծի
Կու գար ցասկոտ եւ սպառնալից աչքերով:
Քեզ խոտին վրայ դնելով՝ ես ծառ մը էլայ,
Երկիրդն այնքան սիրտս ու հոգիս պաշարեց:
Ջարտուրելի գազանն հասաւ, ու դարձուց
Շըքեղ զըլուխն եւ աչքն յառեց քու վըրայդ.
Ու հեզացաւ, եւ ժանտ նայուածքն անուշցուց
Ընդելական ու մարդասէր զգացումով:
Յետոյ քեզի կը մօտենայ, կը զըզուէ
Քեզ լեզուով, դուն կը ժըպտիս, զայն կը զըզուես,
Հետը կատակ կ'ընես՝ անվախ, համարեալ
Մանկական ձեռքդ անեղ բերնին կը տանիս.
Եւ ան կ'առնէ դայեակի դիրք, կը պառկի,
Կու տայ ծիծերն եւ կ'առնես դուն ալ զանոնք:
Կը նայիմ ես՝ սարսափահար, չըփոթած՝
Այն նորանշան ու սոսկալի հըրաշքին:
Երբ տեսաւ քեզ գազանը կուշտ իր կաթէն,
Մեկնեցաւ գնաց, անտառին խորքը մըտաւ:

«Իսկ ես կ'իջնեմ վար, քեզ կ'առնեմ, կը դիմեմ
Դէպ հոն ուր ես երթալու միտք ունէի:
Հուսկ ընտրելով փոքր աւան մ'իմէ բնակավայր,
Գաղտուկ կերպով քեզ սնուցանել կու տամ հոն:

Հոն կեցայ ես մինչեւ արփին երկնքն թաց
 Բերում մարդոց տարի մ'ու չորս ամիսներ.
 Կը ճըճուէիր դուն դեռ լեզուովդ կաթի
 լնկապ ձայներ, քայլերդ էին անհաստատ,
 Իսկ ես հասած էի այն կէտն՝ ուր այլ եւս
 Վայրէջ հասական ալեւոյթի կը հակի.
 Փարթամ ու կուշտ ոսկւով գոր ինձ թագուհին
 Տուաւ մեկնելուս՝ արքունական ճոխութեամբ,
 Թափառական՝ նըժղեհ այն կեանքն ուզեցի
 Թողուլ, դառնալ իմ սիրելի հայրենիքս.
 Ու վաղեմի մոտրիմներու հետ բնակիլ,
 Մեղմնէ ձըմեռն իմ օճախի կըրակով:
 Ու կը մնայիմ. կ'ուղղեմ քայլերս եղբայրսո՛ւ
 Ուր որ ծընայ, քեզ ալ իմ հետ տանելով.
 Հեղեղատի մը կը հասնիմ. կը փակեն
 Ասկէ գողեղը զիս, անկէ հեղեղատն:
 Ի՞նչ ընելու է. քեզ՝ քաղցրիկ, սիրուն բեռ՝
 Թողըրքել չեմ ուզեր բընաւ. եւ կ'ուզեմ
 Փախչիլ պըրծիլ: Զուր կը նետուիմ, կը ճեղքէ
 Մէկ ձեռքս ալիքն, ու միւսը քեզ կը բըռնէ:
 Հոսանքը սուր է, եւ ալիքը մէջտեղն
 Ինք իր վըրայ կը գալարի կը դառնայ.
 Բայց յորձանքին երբ խոր կէտին կը հասնիմ,
 Կը պըտուտիկ ան զիս ու վար կը քաշէ:
 Քեզ կը ձըգեմ ես այն ատեն, բայց ըզքեզ
 Կը բարձրացնէ ջուրն ու կ'օգնէ ալ քեզի.
 Իւ կը փըչէ հոգին ալ ջուրին յաշտակ,
 Ու քեզ կ'ակուզ աւազուկ վրայ կը դընէ.
 Խոնձ, ոգեսպառ, եւ հոն հագիւր կը հասնիմ:
 «Արարութեամբ կ'առնեն ես քեզ, եւ յետոյ
 Գիշերին խոր լըռութեան մէջ կը տեսնեմ՝
 Երազիս մէջ՝ մարտիկ մ'որ ինձ սաստելով
 Մերկացած սուրը դէմքիս վրայ կը դընէ,
 Եւ տիրաբար կ'ըսէ. — «Քեզի կ'ապըսպրեմ
 Ինչ որ քեզ մայրն առջի անգամ պատուիրեց,
 Որ մեկըրտես զըստրիկն, այն երկընթիւն
 Միրելի է, եւ իմ վըրաս է իր հոգն,
 Ես զանիկա կը պաշտպանեմ կը պահեմ.
 Գազանին եւ տըռի զգացում գըթութեան
 Եւ ջուրին՝ միտք: Վա՛յ քեզ եթէ չհաւատաս
 Այս երկնառաք երազին»: — Հոս լըռեց ան:
 Հազիւ օրուան նախկին նըշուրը ցաթեմ:
 Կ'արթնենամ ես, ճամբաս առա՛ջ կը տանիմ,
 Ես ճըշմարիտ հաւատացեալ՝ սին ցընորք
 Սեպեցի գայն, մըկըրտութեանդ փոյթ չըրի
 Եւ ոչ ալ մօրդ աղաչանքին. Ժածկեցի
 Ճըշմարտութիւնն ու հեթանոս մեծցալ դուն:
 Զէնքերու մէջ քաշայանդուզն եւ արի՝
 Գաղթեցի քու սեռիդ եւ քու բընութեանդ.
 Համբաւ, երկիր վաստակեցար. դու ինքնին

Գիտես թէ ինչ կեանք անցուցիր անկէ վերջ.
 Գիտես նոյնպէս որ ես ծառայ քեզ եւ հայր.
 Հեռեկոյ եկապ դէպ ի դաշտերը մարտի:
 Բետոյ երէկ՝ ազօթրանին բացուելուն՝
 Մահահանգոյն խոր թըմբերով ընկճըւած
 Մըտքիս նոյն այն պատկերն եկաւ երեսցաւ.
 Դէմքն աւելի խռով էր եւ ձայնն ահաւոր. —
 «Ահա, կ'ըսէր, անպիտան, ժամը մօտ է
 Որ Կլորինդան կեանքն ու վիճակը փոխէ.
 Ի՜նձ պիտ' ըլլա՛յ քեզ ի հեճուկս, ու քեզի
 Մընայ կըսկծին»: — Ըսաւ թրուա օդին մէջ:
 «Արդ կը տեսնես որ Երկինք քեզ կը սպառնայ,
 Ո՛վ սրբելիդ իմ, անսովոր արկածներ.
 Ես չեմ գիտեր. գուցէ անոր հաճոյ չէ
 Որ դուն ծնողքիդ հաւատքին դէմ մարտնչիս,
 Որ ճըշմարիտն ու հրաշքն ո՛ր, ո՛ր մարաշմ
 Զըզէ զէնքերն ու հրաբորբոք աշխրժներդ»:
 Հոս կը լըռէ եւ կ'արտասուէ. Կլորինդա
 Կը մըտածէ եւ կը վախնայ, վասընդի
 Նըման երազ մը կը ճրնչէ իր սիրտն ալ:
 Լըրջացնելով իր դէմքը հուսկ կ'ըսէ նէ.
 «Հաւատքն որ ինձ ըստընտուին կաթին հետ
 Երբեք տըրիւ, եւ որ ինձ արդ ճըշմարիտ
 Կը թուի, անոր պիտ' հետեւիմ, զոր հիմա
 Կ'ուզես դուն ինձ կասկածելի ընել գայն.
 Ոչ ալ վախէս պիտի թողում (չի վայլեր
 Մեծածնն հոգոյ) իմ այս ձեռնարկն ու զէնքերս,
 Եթէ նոյն իսկ մահն է՛ն անեղ իր դէմքով՝
 Ան եւ սարսափ մահկանացուաց՝ դէմքս գայ»:
 Բետոյ զանի միայնթարկով կը մնային.
 Զի ժամն հասեր է ձեռնարկին կատարման,
 Եւ կը գըտնէ քաշայանդուզն այն մարտիկն,
 Որ մեծ վտանգին պիտ' ենթարկէ զինքն իր հետ:
 Կու գայ իսմնին ալ անոնց քով, զըրգուելու
 Իրենց աշխոյժն՝ որ ինքնիրեն կը վազէ:
 Կըպնայնութի եւ ծածուկի զոյգ զընդակ
 Կու տայ անոնց, եւ պըղընէ զոգաւոր
 Անթի մէջ ալ Ժածկըւած զոյգ լոյսեր:
 Լուս՝ գիշերով կ'ելլեն կ'երթան բլուրն ի վար,
 Իրարու կիպ՝ երկայն արագ քայլերով.
 Ու կը հասնին կը մօտենան այն տեղոյն
 Որ տընկըւած կեցած է յաղթ մեքենան:
 Իրենց հոգին կը բողբիկ, սիրտը կ'եռայ,
 Եւ չի կըրնար ալ կուրծքին մէջ սեղմուիլ.
 Զայրութ մը բարկ եւ ամենի կը մըղէ
 Կը յորդորէ զանոնք արեան ու կրակի:
 Կ'աղաղակէ պարեկապանն, անոնցմէ
 Նըշան կ'ուզէ. անոնք առաջ կ'երթան լուս:
 Ի գէ՛ն, ի գէ՛ն, կ'աղաղակէ այն ատեն
 Պարեկապանն աւելի բարձր ու կըրկին:

Արիստոտել մեծանշան զոյգը սակայն
 Ձի պահուստի, այլ կ'երազէ իր քայլերն.
 Ինչպէս որ շանթն, ահօթը կամ ռեմբաձիգ
 փայլատակէն եւ որոտայն ու պայթիլն
 Ամէնը մէկ կ'ընէ, այսպէս եւ անոնք
 Փըրթիլ հասնիլն ու շոկատին զարնելին
 Ու զայն բախալ թափանցելիին մէկ կ'ընեն:
 Եւ սակայն հարկ է որ ծրագիրն յաջողի
 Հուսկ գէնքերու, հարուածներու մէջէ բուր:
 Բացին լոյսերը փակ անոնք, ու կ'ածեն
 Այն բոլորկցուցին դիրաժաւո նիւթը փութով,
 Որ հաղորդէ յետոյ զանոնք փայտերուն:
 Ո՛վ պիտ' ըսէ թէ ի՞նչպէս բոցը կ'աճի
 Օճապըրոյտ ամէն կողմէ, եւ ի՞նչպէս
 Ատողերուն շինը դէմը մրտնեց թանձր ծուխ:
 Երկրիքն ի վեր կը ճախրեն թուի՝ բոցողէն
 Գունտեր ծուխի գալարներուն խառնուած.
 Կը փըշէ հողն ու կ'արծարծէ մեծ հըրդեճն
 Հաւաքելով ի մի ցըրուած կըրակներն.
 Ահեղ լոյսէն կ'ահաբեկին Քրիստոսնայք,
 Եւ ամէն ոք փութով գէնքի կը վազէ:
 Կ'իյնայ մեծոք եւ անարկու մեքենան.
 Վայրկեան մը կարճ կը տապալէ կը քանդէ
 Երկարատեւ աշխատութեանց արգասիքն:

Հըրդեճին տեղը կը վազեն նոյն ատեն
 Փըրտիկներէն երկու շրկատ գինաժառ:
 Արկանտ անոնց ճակատելով՝ կը գոռայ.
 «Ձիք արեւնով պիտի մարիմ այն հըրդեճն».
 Ու՛ սեղըւած կ'որոնի մայրի՝ քիչ քիչ ան
 Տեղիք կու տայ, եւ կը քաշուի բըրբան ծայրն:
 Ամբոխն ուճած՝ երկարատեւ անձրեւէ
 Ուռած փըրփրած հեղեղատի մը նըման՝
 Կը հալածէ եւ հետերնին վեր կ'ելլէ:

Ոսկեղէն դուռը կը բացուի. թազաւորն
 Հոն է եկեր՝ շըրջապատուած զօրքերէն՝
 Ընդունելու այն մեծագործ մարտիկներն
 Երբոր անոնք յաջող բախտով ետ դառնան:
 Սեմին վըրայ կ'ոստնուն երկուքն, ետեւէն
 Փըրտիկ շոկատն հեղեղորէն կը խուժէ.
 Բայց Սուլէյման զանոնք հրելով կը վանէ,
 Եւ ահա դուռն անոնց վըրայ կը գոցուի
 Եւ մի միայն կ'որոնի դան զուրս կը մընայ:
 Ինք միայն դուրս մընաց, զի երբ գոցեցին
 Գըռներն՝ ինք դուրս վազեց հրաբոր՝ կատաղի՝
 Որ Արիմոնը պատժէ, ան որ խոցեց
 Ձիիքն. ու պատժեց, եւ դեռ Ձէրքէն ամենի
 Ձէր նըմարած թէ անի դուրս էր ելեր.

Ձի պատրիարքն, ամբոխն եւ օգն զմշամուղը
 Սըրտերէն հոգի, աչքերէն լոյսը խլեցին:
 Բայց ոտքին արեան մէջ երբ մարեց նէ

Իր բարկութիւնն եւ ինքզինքը զգտաւ,
 Տեսաւ դռները փակ, եւ զինք՝ պաշարուած
 Ոտքներէ, եւ ալ մեռած կարծեց զինք:
 Բայց տեսնելով որ զինք դիտող ոչ ոք կայ,
 Փըրկութեան նոր միջոց մ'իւր միտքը ինկաւ.
 Կեղծեց ինքզինքը քրիստոսնայ, Լանժանօթ
 Ամբոխն մէջ մըտաւ հանդարտ եւ անտես:
 Յետոյ գերդ գայլ՝ որ զաղտ ոճիւր մը գործած՝
 Անտառին խորքը կը սուգի անմոռունչ,
 Դէ օգտուած աղջամուղէն Լաղմուկէն
 Գաղտազողի լըռիկ մընջիկ կը չըւէր.
 Միայն Տանկըզը՝ որ հոն հասաւ այն ատեն
 Երբ կ'որոնի դան կը խողխողէր Արիմոն՝
 Ու զինք տեսեր եւ աչքը վրան էր բըռներ,
 Հանցաւ գանի, վազեց թըռաւ ետեւէն:
 Կ'ուզէ գէնքով հետը մորցիլ. կը չարծէ
 Ձայն մարդ մ'ուժով հետն արժանի չափուելու.
 Լեռան գըլխէն շըրջաններով կ'երթայ նէ,
 Դէպ ի միւս դուռն՝ անկէ մըտնել յուսալով:
 Ան կը վազէ իր ետեւէն. եւ անոր
 Հասնելէն շատ առաջ՝ գէնքին շախունէն
 Ետեւ դարձած կ'աղաղակէ կ'որոնի դաւ.

«Ո՛վ դու, ի՞նչ է բերածդ, ի՞նչ կը վագես»:
 Եւ ան կու տայ պատասխան. «Մարտ է եւ մահ»:
 «Պիտ' ունենաս ուրեմն, ըսաւ, մարտ եւ մահ».

Եթէ ուզածդ ատ է, ես չեմ զլանար քեզ»:
 Եւ կանդ առած հոն Տանկըզի կը սպասէ:
 Զուգեր Տանկըզ՝ ոտքն հետի ետեւներով՝
 Ձի գործածել, եւ անկէ վեր կը ցատկէ:
 Կ'առնեն երկուքն ալ սայրասուր երկաթնին,
 Կը սրեն իրենց գողողութիւնն ու զայրութիւն.
 Ու կը փըրթին իրարու վրայ մուլեգին՝
 Ձերդ կատաղի նախանձաբեկ զոյգ մը ցուլ:

Լուսաշողմառ Արեւուն, լի թատրոնի
 Արժանաւոր գործեր անոնք գործեցին.
 Գիշեր՝ որ խոր ու խաւարչուտ ծոցիդ մէջ
 Ու մոռացման թանձր քողով ծածկեցիր,
 Թոյլ տուր որ դուրս հանեմ զանոնք, ու պարզեմ
 Յանձնեմ զըւարթ լոյսով գալիք դարերուն.
 Յաւեալանմա՛ն անոնց համբան հոյակապ,
 Եւ փառապանծ գործերուն վեհ յիշատակն
 Աղջամուղիդ մէջ շողալ լուսարձակ:

Անոնք խոյս տալ, պատըսպարուիլ, ետ քաշուիլ
 Չեն ուզեր, հոն ճարտարութիւն գործ չունի:
 Չեն տար հարուած մերթ կեծի, մերթ շնչաւ, մերթ

{ թեթեւ.

Արուեստն ապախտ կը մնայ ստուերէն, մոլուցէն.
 Ահագորէն կը գարնուի սուր սուրի
 Ճիշդ մէջտեղէն. ոտքը գետին է գամուած.
 Ուսքն հաստատուն է միշտ, միշտ ձեռքը շարժուն,

Չ'իջնե՛ր սուրբին սայրն ի գուր, ծայրը՝ դառարկ, կը սրէ ամօթն՝ անոնց զայրութիւն վրէժի, Ու վրէժն ապա կը նորոգէ ամօթնին։

Եւ կ'աւելնան նոր խըթան, նոր պատճառներ Միշտ զարնելու, միշտ ըլտապառն հազմեալի։ Խաղա իրթալով կը խառնուի, կը նեղնայ։

Զի գործածուի՛ր այլ եւրս սուր։ Իրարու իրթով կու տան, եւ անողորմ ժառանգութեամբ Սաղաւարտով, սպարով զիրար կը խեթկեն։

Երեք անգամ ասպետը կոյսը գրկեց Բազուկներովն իր կաշմբուռն։ Երեք հեղ կոյսն ազատեց ինքզինքը բիրտ կապերէն, կապեր վայրագ թըշնամու, ոչ տարածածուի։

Երկաթը ձեռք կ'առնեն, ու զայն իր ներկէ թէ՛ մին եւ թէ՛ միւսն անհամար վէրքերով։

Եւ ոգեսպառ՝ խոնջ՝ կը քաշուին երկուքն ալ Այն տաժանքէն վերջ քիչ մը շունչ առնելու։

Մէկը միւսին կը նայի՝ բեռն անարին, Սպառած մարմնոյն սուրին կոթին յեղացած։

Վերջին աստղին նըշոյն անա կը նուազի Արեւեքէն ցաթած նախկին ճառնչէն։

Տեսաւ Տանկրէզ յորդ արիւնն իր ոսոխին, Մինչ ինքն հազիւ թեթեւ վէրքեր է ստացեր։

Կ'ուրախանայ խրոխտ։ Ո՛հ խօս մի՛տք մահացուի, Զոր կ'ուռեցնէ ո եւ է սիւք բարեշունչ։

Եղկելի, ի՛նչ կ'ուրախանաս. ո՛հ, ո՛րքան Պիտ՝ յաղթանակը ըլլայ տրեւոր, փառքը՝ ան- Պիտի տուժեն աչքերդ (եթէ ողջ մընաս) [բախտ։

Այն արեան մէջ մի կաթիլին՝ ծով մ'արցունք։ Այսպէս անմոռնչ իրարու վրայ սեւեռուն Հանգիստ առին քիչ մ'արիւնոռչտ մարտիկներն։

Հուկ ինք Տանկրէզ խըզի լուծիւնն եւ ըսաւ։

— Որովհետեւ ժամն բախտը մեր՝ մեր այսպիսի Քաշութիւնն հոս լըռութեան մէջ կը թաղէ, Ու կը զլանայ գովութիւններ ու վրկայ Արժանաւոր՝ արիասիրտ մեր մըրցման, Կ'աղաչեմ (տե՛ղ եթէ ունին աղաչանք Զէնքերու մէջ) յայտնէ անուռը ու վիճակը, Որպէս զի եւ գիտնա՞մ յաղթող կամ յաղթուած՝ Ո՛վ կ'պատուէ իմ մահըս կամ յաղթութիւնս»։

— Զուր կը խընդրես, կ'ըսէ վայրագ մարտիկու- Բան մ'որ չունիմ սովորութիւն յայտնելու։ [հին, Փեղի ի՛նչ ո՛վ ըլլաւ. առջեւ ունիս դուն Երկուքէն մէկն որ աշտարակն այրեցին»։

Այս խօսքերէն Տանկրէզ կըրակ կըտրեցաւ, Աւ վրայ բերաւ։ «Գէշ ատեն զայդ ըսի՛ր դու. Խօսքդ ու լուծիւնդ զիս միապէս կը վառեն Վրէժխընդորութեան, այ տըմարդի խուժադու՛»։

Զայրութիւն բարկ դարձած իրենց սըրտերուն՝ Զանոք, սպառած թէեւ, կըռուի կը մըղէ։

Վայրենի՛ խաղմ. հոն արուեստ մի փընտրեր դուն, Մի փընտրեր ուժ, մեռած մարած է շատոնց։

Գազանութիւնն ասոնց փոխան կը կըռուի։ Ո՛հ, ի՛նչ անեղ պատառուածքներ արիւնոռչտ իրենց մարմնոյն ու զրահին վրայ կը բանան Սուրբին անոնց, եւ թէ հոգին չ'ելլիր դուրս՝ Զայն բարկութիւնն է որ կուրծքին կը պընդէ։

Զերդ խոր լգեանն՝ Հիւսիսն, Հարաւը լըռեն թէեւ՝ որ նախ զայն մըրկեցնին յուզեցին, Զի հանգարտիր, այլ կը մոռնչէ կը ծրփայ Կուտակ կուտակ կոհակներով տակաւին, Այսպէս թէեւ թափուած արեան հետ սակսի Անոնց մէջ ուժը՝ որ շարժեց բազուկներն, Դեռ նախկին թափը կը պահեն, եւ մըղուած Անկէ՛ վերքի վըրայ վերքեր կ'աւելցնեն։

Բայց մահաբեր ժամը հասեր է անա Որ պիտի տայ կլորինդայի կեանքին վերջ։ Ան՝ չըթաղ ծոցը կը մըրէ սուրին ծայրն, Որ խըրելով ներս՝ կը սրարբի արիւնով։

Եւ ոսկեթընձ բարականն նուրբ ներքնակն Որ օսկեթընէն ծիծերն անոր կը ճընչէր, կը լեցընէ ջերմ վըրսակով։ Դէ կը զգայ Որ կը մեռնի, ալ չեն ծունկերը բռնեն։

Տանկրէզ առաջ կը տանի իր յաղթութիւնն։ Ու կարեւոր կլորինդայի մօտեցած՝ կը տաքանայ, զայն կը հեղ սպառնալից։

Կոյսն իր ինկածը պահուն ծայնով ցաւագին Այս հուկ խօսքերն ըսաւ, խօսքեր՝ գոր իրեն կը շընչէ նոր ոգի մ', ոգի հաւատոյ, Ոգի յուսոյ եւ սիրոյ, շնորհ գոր Աստուած կու տայ իրեն, եւ ողջութեանն ազըստամբն՝ Արդ մեռնելու պահուն կ'ուզէ աղախին։

«Ո՛վ բարեկամ, յաղթեցիր, քեզ կը ներեմ... Ներէ՛ դուն ալ, մարմնոյս չէ՛, ան վախ չունի, Այլ իմ հոգւոյս. անոր համար ազօթէ, Եւ մըղըրտէ զիս՝ որ մեղքերըս քաւուին»։

Աղիողորմ ու նըւազիտ այս խօսքերն Անքան քաղցրիկ եւ ողբական կը հնչեն, Որ Տանկրէզի սիրտն ինկելով՝ կը մարեն Ամէն զայրութիւն, սըրտմտութիւն, եւ բռնի Զերմ արցունքներ կը խլին անոր աչքերէն։

Լեռան ծոցէն՝ անկէ քըչիկ մը հեռուն՝ Կարկաչելով փոքրիկ առուակ մը կ'ելլէր, Ան հոն վազեց, լեցուց սաղարարը ջուրով, Ու թաղածից դարձաւ մեծ՝ սուրբ պաշտօնին։

Ըզգաց որ ձեռքը կը դողար՝ երբոր ինք Քակեց բայա ճակատը՝ գէւ անծանօթ։

Տեսաւ, ճանչցաւ, համբացաւ, քոր կըտրեցաւ։

Ո՛վ տեսիլ, ո՛վ ծանօթութիւն ահաւոր...

Զըմեռաւ ան, զի այն կէտին հաւաքեց

Ֆուրի իր ուժն ու պահապան զբաւ սըրտին։
Եւ իր տաղանալը խեղդելով, արտորայ
Կեանք տալ շըրով անոր՝ գոր սրով ըսպաննեց։
Տանկրէդ հազիւ իր սուրբ խօսքերն աւարտեց,
Ներա դէմքին վըրայ ցաթնեց ցընծութիւնն
Ու ժպտեցաւ։ Եւ կարծես զո՞հ երջանիկ
Իր մեռնելէն՝ ըսէր։ «Ահա կը բացուի
Երկինքն, ու ես խաղաղութեամբ հոն կ'երթամ»։

Անուշ դալուկ մ' ըսպիտակ գէմըը ներկեց,
Խառնընցաւ շուշանին հետ մանիշակն։
Աջքերն երկինք սեւեռեց կոյսն, ու կարծես
Երկինք, արեւ մեղքընային իր վըրայ։
Եւ մերկ ու պաղ ձեռքն ասպետին կարկառած՝
Խօսքի տեղ՝ զայն զըրաւ կու տար հաշտութեան։
Չըքնաղազեղ կ'լորնդան ապ դիրքին մէջ
Կ'անշըշանայ եւ կարծես թէ կը Գընչէ։

Ան երբ ազնիւ հոգւոյն ելլելը տեսաւ,
Իր հաւաքած ռո՞ւբըը զինք թողուցին։
Եւ ցաւն իր վրայ տիրապետեց ինքնիշխան,
Դարձած այլ եւս անեղաստատ ու շամբուշ,
Որ սըրտին մէջ խըտանալով կը փակէ
Կեանքն այն անձուկ տեղն ու մահով կը լեցնէ
Ձգայարանքներն ու դէմքն։ Հանգոյն մեռելին
Անշարժ է ողջն, անմոռնէ, անգոյն, անըզգայ։
Յոգնատըխուր եւ յուսահատ իր հոգին
Իր արգելանը պատռելով՝ զաղփաղփուն
Կը հետնէր անշուշտ չըքնաղազն հոգւոյն՝
Որ քիչ առաջ պարզեր էր իր թըրփներն,
Եթէ փրանկ գունդ մը դէպքով հոն հասնելով՝
Ջուրի եւ կամ չըման պէտքի պատճառաւ։
Չըտանէր կի՞նն եւ ի՞նք իր մէջ կիտամբու
Եւ մեռնողին մէջ վաղ մեռած այն ասպետն։
Անոնց սալարը թէպէտեւ հեռու էր,
Բայց զէնքերէն Տանկրէդ իշխանը ճանչցաւ։
Կը վազէ հոն, եւ կը տեսնէ անոր քով
Չըքնաղ մեռելն ու կը ցաւի եղածին։
Չուզեց թողուլ ան գայլերուն կերակուր
Քընքուշ մարմինն՝ իրեն դեռ եւս հեթանոս։
Կը դնէ երկուքն ալ զօրքերուն բազկաց վրայ
Ու Տանկրէդի վրանը կ'երթայ միասին։

Խոցանած ասպետն ինքզինքը չի գտններ դեռ
Ծանրադանդաղ ու հանդարտիկ շարժումէն։
Լոկ իր տըկար հեծեծանքէն կ'իմացուի
Որ դեռ անոր մէջ կայ կայծիկ մը կեանքի։
Բայց միւս մարմինն անմոռնէ, անձայն եւ ան,
Կը կըրէ իր վրայ կընկերները մահուան։ Լարժ՝
Այսպէս երկուքն ալ միասին կը տանին
Եւ առանձին սենեակի մէջ կը դնեն։
Ընկողմանած ասպետին շուրջը փութկոտ
Ձինակիրներն ամէն խընամբ կը տանին։

Եւ լոյսն ահա կ'դառնայ նուաղկոտ աչքերուն,
Եւ ան կը զգայ բժըշկին ձեռքերն ու խօսքերն։
Այլ զարհուրած միտքն՝ իր դարձին դեռ երկմիտ՝
Չէ տակաւին ապահով ինք իր վըրայ։
Կը նայի շուրջն ապշած, եւ հուսկ կը ճանշնայ
Տեղն ու մարդերն ու կը մընչէ ցաւազին։

«Ապաքիմ ես դեռ, դեռ կը շընչեմ, կը տեսնեմ՝
Դեռ նըլշլշները ժանտաժուտ այս օրուան։
Օր՝ վըկայ իմ գաղտնածածուկ ժանտութեանց՝
Իմ երեսիս կը զարնես սեւ ոճիրներս։
Կնատ՝ դանդաղ ձեռք, արդ ինչո՞ւ չես ընէր սիրտ՝
Դու՝ որ ամէն ճամբայ գիտես խոցելու՝
Դու՝ մահուան դուժ եւ ամպարիշտ պաշտօնեայ,
Խըզելու թէլն իմ քրէթուր այս կեանքին։
Չըժնէ երկաթըդ այս կուրծքէն ալ անցուր,
Թող բըըկտէ սիրտս ահաւոր հարուստով։
Բայց գուցէ վարժ անօրէն՝ չար գործերու,
Ցաւիս վերջ տալը զըթութիւն համարիս։
Արդ պիտո՞ւ ապրիմ հըրէշըս եւ եղկելի՝
Դըժբախտ սիրոյ իբր անուանի օրինակ։
Որուն անհոււս շարեաց միակ կ'օրժանի
Պատիժն է կեանք մ' ամօթալից եւ անարգ։
Տանշանքներուս, ցաւերուս մէջ պիտո՞ւ ապրիմ՝
Կատաղիներս արդար՝ թափառ ու մոլի։
Պիտի սոսկամ մուժ, ամայի ստուերներէն,
Որուն պիտի յանցանքս առջէլըս բերեն։
Պիտի ատեմ, անարգեմ դէմքն արեւուն՝
Որ երեսան հանեց թըլուտա աղէտներս։
Պիտ՝ ես ինձմէ վախնամ, եւ միշտ ես ինձմէ
Փախչելով, միշտ զիս պիտո՞ւ իմ քովըս զըտնեմ։
Բայց ո՞ւր, աւա՞ղ ինձի, ո՞ւր, ո՞ւր մընացին
Չըքնաղազեղ, պարկեշտ մարմնոյն փացորդներն։
Ինչ որ մուլեցքս ամբողջ թողուց անոր վրայ՝
Ապականեց գուցէ մուլեցքն երէիս։
Ո՞հ, չափազանց ազըւակալն կերակուր,
Ո՞հ, չափազանց համեղ, սիրուն, եւ սակայն
Չափազանց վեհ եւ պատուական որս եւ կուր։
Որուն դէմ, ո՞հ, աւա՞ղ, ըստուերն՝ անտառներն
Իսկ զըրգոցեցին նախ, եւ յետոյ զազաններն։
Իսկ եւ պիտի զամ հոն ուր էք, ու պիտի
Ժողկեմ՝ հոն էք եթէ, սիրուն նըշխարներ։
Իսկ եթէ կուր եղած ըլլան զեղեցիկ
Այն անդամներն երէններուն կոկորդին,
Կ'ուզեմ որ նոյն բերանը զիս ալ կըլլէ,
Եւ ծածկէ զիս փորն՝ որ զանոնք ընդգոցեց։
Ինձի համար գերերջանիկ դամբարան՝
Ո՞ւր եւ ըլլայ, միայն անոնց հետ ըլլամ»։

Կը խօսի այսպէս եղկելին։ Բայց կ'ըսեն՝
Թէ հոն է այն մարմինն որուն վրայ կ'ողբայ։
Պայծառացաւ կարծես իր դէմքը մըռայլ,

Նըման ամպին՝ որմէ փայլակ մը կ'անցնի,
Անդամներուն դանդաղաշարժ անգոր բռն
Անկողնին հանգըստոցէն վեր վերցուց,
Եւ յողմած կողը քաշելով դըժուարաւ՝
Դիմեց գընաց հոն դանդաշուն քայլերով:
Ու երբ հասաւ, տեսաւ գողտրիկ ծոցին մէջ
Անպտուղի հարուածը՝ գործ իր ձեռքին,
Եւ տըժգոյն դէմքն առանց շողի, փայլակի,
Գիշերային շինջ երկընքի նըման դեռ,
Անպէս զոգաց, որ անպատճառ վար կ'իյնար
Զինակիրներն եթէ իրեն չօգնէին:
Ըսաւ յետոյ. «Ո՛վ դէժը, որ մահը կըրնաս
Անուշտոյնէ, բայց սակայն ի՞նչ իմ վիճակս.
Ո՛վ քընքուշ ա՛ջ՝ որ ինձ զըրաւը քաղցրիկ
Կարկանդեցի խաղաղութեան եւ սիրոյ,
Ի՛նչպէս արդ ձեզ կը զրտնեմ, ի՛նչպէս եւ զիս.
Եւ դուք, գողտրիկ անդամներ, արդ ասոնք չե՛ն
Եղենա՞նքործ զազանային ցատումիս
Զարախտավար եւ մահաւորի նըմաններն:
Ո՛վ հաւասար ձեռքիս աչքեր անողորմ,
Տըւաւ վէրքերն ան՝ դուք զանոնք կը դիտէ՞ք:
Ու կը դիտէ՞ք անյաց, ուրեմն հոսի թող՝
Եթէ չ'ուզեր վազել արցունքը՝ արինս»:
Եւ սու վերջ կու տայ աղիողորմ խօսքերուն,
Հոն մենեկու անյոյս տենչէն զըրբաւած՝
Կը պատըռտէ իր պատանքներն ու խոցերն,
Եւ զայրացած վէրքերն առու կը կըտրին.
Ու կը սպաննէր ինքզինք. բայց ցաւը զըժնիկ
Զայն թալկացուց եւ անոր կեանքը պահեց:
Մահնիկն վըրայ դնելով՝ հողին խոսափուկ
Իր ատելի պաշտօններուն դարձուցին:
Բայց շաղկապատ համբաւն այլ եւս չի լըռեր
Իր արկածներն ու տանջանքները զըժնէ:
Կու գայ իրեն ընկալարապետն երկիրաւծ,
Կը վազեն հոն մըտերիմները գուռը գունդ,
Բայց ոչ խօսքերը (ուրջ, ոչ քաղցր ողորներն
Անոր սըրտին կըրնան կըսկիծը մեղմել:
Ինչպէս փափկիկ մարմնի մը վէրքը հաստոյ՝
Եթէ զըպչիս կը կատղի, սուր ցաւ կու տայ,
Այսպէս այն քաղցր խօսքերէն՝ աւելի
Կը զայրանայ իր չօշափուած սըրտին ցաւն:
Իսկ մեծարոյ Պետրոսն՝ որ սիրտ ունի վրան,
Ինչպէս բարի հոգիւ մ'հիւանդ որոշին,
Կը կըշտամբէ անաշաւ՝ իսկոտ խօսքերով
Անոր երկայն գառանցաւորներն, ու կ'ըսէ.
«Ո՛վ Տանկրէդ, ո՛վ Տանկրէդ, քրքան փոխուերես
Քենէ եւ քու սկըզբունքներէդ. ո՛վ ըզքեզ
Կը խաղընէ, եւ ի՛նչ թանձր ամպ կուրութեան
Կը ճայրտտէ աշուիդ՝ որ դուն չըտեսնես:
Երկընքի մէկ խըրատն էր այս պատահարդ.

Զիս տեսներ զայն, չե՛ս իր խօսքերը լըսեր,
Որ կը գոչէ քեզ, կը կանչէ քու նախկին
Համբուլ՝ որմէ մոլորեցար զարտուղի:
Ան կը կանչէ քեզ քու նախկին պաշտօնիդ՝
Արժանաւոր քրիստոսանուէր սպանտի,
Զոր թողուցիր՝ որպէս զի 'լլաս (անարժան
Փոփոխութիւն) սիղեխ աղջկան մ'անհաւատ.
Բարեյաշող արկած, զայրութ Քարեպաշտ՝
Որ կը ձողկէ խարազանով մը թեթեւ
Շամբու յանցանքդ, ու կ'ընէ քու փրկութեան
Լզբեզ ինքնին գործիք, ու դուն կը մերժե՛ս:
Կը մերժե՛ս արդ, այ ապաշտորհ, Երկընքի
Փըրկարար ձօնն՝ ու կը սըրտնիս անոր դէմ:
Զուտական, ո՛ր կ'երթաս՝ ինքզինքը մատնած
Ապրիասան եւ սըրավար կիրքերուդ.
Հասեր, կախուեր ու վայրահակ կեցեր ես
Որոր անդունդին վըրան, ու չե՛ս տեսներ զայն:
Ո՛հ, կ'աղաչեմ, նայ, ա՛յ փողէ քեզ, սանձէ
Յաւն որ ըզքեզ կըրկին մահաւան կը տանի՝:
Լըռեց Պետրոս, եւ անոր մէջ մէկ մահաւան
Վախը մեղմեց մարեց փափաքը միսին:
Այն յորդորները մուտ զըտան սըրտին մէջ
Ու ներքին թափը գեղեցիկ բարկ ցաւին:
Բայց եւ այնպէս՝ ան կը հեծէ մերթ ընդ մերթ,
Եւ իր լեզուն կ'ողջայ իր սուգն աղէկեզ.
Մերթ ինքնին կը խօսի, մերթ սիրուհոյն,
Որ Երկընքէն գուցէ իրեն կ'ունկընդդէ:
Զայն կը կանչէ արփոյն եւթին, զայն մուտքին
Նըւաղ ձայնով, ու կ'աղօթէ, կ'արտասուէ.
Ինչպէս սոխակն՝ որու ձագերն՝ անխէ դեռ՝
Առաւ տարաւ բոյնէն գեղջուկն անողորմ,
Ողբերգական նուագով՝ միայն ու տըխուր՝
Կու լայ գիշերն ի բուն, ողորմ մըրմունջով
Լեցընելով շուրջն անտառներն ու եթերն:
Հուսկ առտըւան դէմ խըփեց քիչ մ'իւր աշուին,
Եւ արցունքին մէջէ թունն հոն խըլըրտաց,
Երազին մէջ՝ աստուգազարդ զգեստով
Իրեն եկաւ իր ցանկալի սիրուհին:
Շատ աւելի աղուոր, բայց գեղն երկնաւոր
Զինք պըննելով հանդերձ իր դէմքը նախկին
Կը պահէ նոյն նըման, եւ քաղցըր զըթով
Կարծես անոր տըխուր աշուին կը սըլբէ,
Եւ կ'ողղէ այս գողտրիկ խօսքերը՝ անոր.
«Նայէ ի՛նչպէս գեղեցիկ եմ, զըւարթ եմ,
Հաւատարմի սիրական, մի ցաւիւր վրաս.
Եղայ ես այսպէս քու շնորհիւ, մահացու
Անխարհէն դուն կողմեցիր զիս սըխալմամբ.
Եւ զըթութեամբ՝ ըրիր դուն զիս արժանի
Աստուծոյ զիրկը թեւելու՝ յարազուարճ
Ու բազմահոյլ անմահներու գունդին մէջ:

Երջանկութեամբ կը գմայլիմ հոն սիրելով,
Ուր յուսամ տեղ ուր պատրաստուի քեզի ալ,
Ուր վե՛ն արփույն յաւե՛ծական լոյսն մէջ
Անոր եւ իմ գեղեց դիտես խանդակաթւ:
Դու ինքդ եթէ քեզ երկընթէն չըզըրկես՝
Ըզգայութեան ցընորքներուն ետեւէն
Մոլորելով թափառ, ապրէ՛ ու գիտցիր
Որ կը սիրեմ քեզ, եւ կ'ըսեմ քեզ յայտնի,
Որչափ օրէն է արարած մը սիրելի»:

Այսպէս ըսաւ, եւ գերեհական շողիւնով
Փայտաղեղեց աշուին զըզուանք մ'եռանդուն,
Եւ ապա իր նըշոյլներուն մէջ սուզուած
Այնպիս եղաւ, տալով անոր նոր սփոփանք:
Ան կ'արթննայ մըխիթարուած, եւ ինքզինք
Բըժիկններուն լուրջ խընամքին կը յանձնէ.
Թաղել կու տայ ազնիւ հոգւոյն օթարան
Փընքուշ մարմինն, ու թէ՛ն ճոխ ունճերէ
Չբընձրացաւ քի դամբարանն՝ հանճարեղ
Չեռքի քանդակ, բայց քարն ընտիր է գոնէ
Եւ քանդակողն, որչափ ներեց ժամանակն:
Յուրարկաւոր ամբոխ մ'անթիւ շահերով
Մասնակցեցաւ այն մեծաշուք հանդէսին.
Եւ բարձր մերկ շոճի ուր վրայ կ'ախկնեցան
Յաղթանակի ձեւով՝ գէնքերը նէրաւ:
Եւ հետեւեալ օրն՝ անփոյթ իր ցաւերուն
Ու տկարութեան՝ ասպնտը լի բարեպաշտ
Պատկառանքով այցեց սիրուն ոսկորներն:
Երբ գերեզման հասաւ, զոր իր ողջ ուղտն
Կարգեց երկինքն աղետաւոր արգելան,
Անոռունջ, տըժոյն, սառուն ու գրեթէ անշարժ՝
Աչքերը պիշ պիշ սեւեռեց մարմարին.
Հուսկ բըղխելով յորդավըտակ արցունքներ,
Հեկեկելալով ողորմ ողորմ՝ մըրմընջեց.

«Ո՛վ սիրելի եւ պատեհի դու մարմար,
Որ ներսն ունիս բոցերս՝ դուրսը՝ արցունքս,
Չես դուն մահուան զընդան, այլ ես օթարան
Ողջ աճիւնի, հանգըտարանն ես Սիրոյ:
Կը զգամ քենէ սոսորական իմ բոցերս,
Նըւազ քաղցրիկ՝ բայց ոչ նըւազ տաք՝ սըրտիս.
Ա՛հ հառաչներս, ընդունէ այս համբոյրներս,
Զոր կ'ոռոգեմ արցունքներով աղէխարշ,
Ու տուր գոնէ զանոնք՝ զի ես չեմ կըրնար՝
Սիրուն մարմնոյն՝ զոր քու ծոցիդ մէջ ունիս:
Ա՛հ, տուր զանոնք, զի թէ հոգին գեղանի
Շըրջէ աշուին իր գեղարի մարմնոյն վրայ՝
Չի բարկանար գութիդ եւ իմ ժըպրհութեանս,
Չի բնակիր վերն՝ ատելութիւն կամ զայրութի:
Նէ կը ներէ իմ յանցանքիս, այս յուսով
Լոկ կ'ապրի սիրտըս ցաւերու մէջ այնքան:
Գիտէ՛ լոկ ձեռքս է յանցապարտ, կը ներէ՛

Որ սիրելով զինքն ապրեցայ, սիրելով
Մեռնիմ, եւ ես պիտի մեռնիմ սիրելով.
Երջանքի օր, երբ ես ըլլայ. բիւր անգամ
Բարեբաստիկ՝ եթէ իբր արդ չորս կողմդ եմ,
Այն ատեն ալ քու ծոցիդ մէջ ամփոփուիմ.
Երկինք բնակին սիրատարփիկ հոգիներն,
Եւ ծրարէ նոյն դամբանն երկու աճիւններն,
Եւ շունհեցածը կեանքին՝ մահն ունենայ:
Ա՛խ, ո՛ր էր յոյսս արդիւնաւար, չըքեղ բաստ»:

Իսկ քաղաքին մէջ ժամառ դէպքին լուրն նախ
Կը չըլընջէ խառնաշրփոթ լանքստոյգ:
Յնտոյ ստուգուած՝ կը չըրջի գոյժն ահռելի
Հիազարհուր քաղքին խորշերը բոլոր՝
Խառն ողբերով ու կանացի ճիչերով:
Կարծես թէ ան պատերազմով աւնււած
Կործան իշխար, եւ բոցն ու ժամառ թընամին
Ողողէին լափէին տուն ու մարգիթ:
Բայց ամէն աչք Արսէս իրեն կը քաշէ
Սըրտաճըմիկ հառաչներով ու դէմքով.
Չի ան նըման ուրիշներու չի մեղմեր
Արցունքներու վըտակով հորձքն իր ցաւին,
Որովհետեւ իր ներսը քար է կըտերն.
Այլ իր ճերմակ մազերն աղտոտ փոշիով
Կը շողալիս եւ կը ցըտէ դէմքն ու կուրծքն:
Արդ մինչ ամբոխն անոր չորս դին է առեր,
Արկանտ կ'երթայ մէշտեղն, եւ այսպէս կ'ըսէ.

«Ա՛խ, ուզեցի ես՝ երբ հազու իմացայ
Թէ քաշասիրտ մարտկուհին դուրս է մնացեր՝
Անմաստպէս սլանալ նէրա ետեւէն
Եւ մասնակից ըլլալ նէրա վիճակին.
Ինչէր չըրի, ինչէր չըրի, կամ ինչքան
Աղաչանքներ չըթափեցի արթային
Որ բանալ տայ զըռններն: Ան գիտ՝ մերժելով
Աղաչանքներս զուր, շանքերս ապարդիւն,
Իր վեհազոյն իշխանութեամբը՝ սանձեց:
Ա՛խ, եթէ ես այն ատեն դուրս ելլէի,
Կամ զանի հոս կը բերէի ողջ առողջ,
Կամ ուր որ նէ ներկեց գետիւր կարմիր,
Կը կընքէի ես ալ իմ կեանքըս պատուով,
Ինչ կըրնայի՝ նեւ աւելի. ուրիշ կերպ
Տնօրինեցի ըլլան մարդիկ, ըլլան գէթ.
Ճակատագիրն այսպէս ուզեց, մեռաւ նէ,
Իսկ ինչ որ ինձ կ'իյնայ, ես չեմ մոռնար զայն:
Երուսաղէմ, լըսէ դուն ինչ որ Արկանտ
Կը խոստանայ, լըսէ գայն, ո՞վ դու երկինք,
Ու թէ դըրժեմ՝ թօթափէ շանթը զըլխուս,
Կ'երդնում խընդրել մարդախոշոշ փըրանկէն
Կլորիւղայի մահուան վըրէժն՝ ինձ կ'իյնայ:
Ու պիտ՝ այս սուրը չըքակեմ իմ մէջքս
Մինչեւ որ ան շանցնի սըրտէն Տանկրէդի,

Եւ զագիր դին ազուններուն չընեսեմ»:

Այսպէս ըսաւ. եւ ունկընդրող խուռն ամբոխն ցետին խօսքերը ծափերով պանծացուց. վրէժխրնդրութեան լոկ զաղափարը մեղմեց Անոր սըրտին դառնութիւններն ու ցատոյթն: Ո՛րչ սընտոր զուր երգումներ: Պիտ՝ ընդհուպ Ո՞րն հանեն մեծ յոյսն հակառակ արդիւնքներ, Ու նման կրօնով պիտո՛ իյնայ ինքը տապաստ Զնոթէն անոր՝ զոր ըսպաննել կը խորխտայ: Թարգմ. Հ. ԱՐՄԷՆ ԴԱԶԻԿԵԱՆ

ՀԱՅ ՅԵՂԸ

ԵՒ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԴԻՏՅԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ¹

Երկար ժամանակէ ի վեր բանասիրութիւնը կը հաստատէ՝ թէ Հայերը սերած են փոխազացիներէ: Ոչ մէկ կարծիք աւելի հինն է միանգամայն աւելի նոր. Հերոդոտէն մինչև արդի գերմանացի լեզուաբանը նոյնը կը յեղեղեն. ճշմարտութեան կնիքն ունի՝ միայն իր պատմութեամբ. կրկնակի ուժեղ է. կը միացնէ աւանդութիւնն և քննադատութիւնը: Այդ տեսութիւնը սակայն չի խօսիր հայ ժողովրդեան սրտին. կ'ընդունուի աւելի անտարբերութեամբ քան կասկածանքով. վարժուած ամէն օր նոր և անծանօթ ազգէ մը սերելու — Հիտտիտ, Ուրարտացի, Միկենացի — Հայութիւնը հուսասար չէզոքութեամբ կ'ընդունի փոխազացիներէ՝ ինչպէս ուրիշ ո՛ր և է ազգէ՝ ծագած ըլլալու լուրը. կը թողու Դր իր ազգութիւնը ըստ կամս փոխեն անցեալին մէջ, զոհ զայն ներկային մէջ պահպանելով: Բայց սխալ մ'է փոխազացիներու ցեղակցութեան խընդիրը նկատել իբրև քննադատութեան ան-

ցողական երևոյթներէն մին. անգիտանալ պիտի ըլլար այդ դրութեան անցեալն և հիմերը. զգացման տեսակէտով՝ ներելի չէ նոյնպէս անտարբեր ծնալ, որովհետև եթէ ստոյգ է արդի գիտութեան եզրակացութիւնը, հայ ցեղը բարոյական ամենամեծ ոյժ մը պիտի գտնէ իր պատանեկութեան յիշատակներուն մէջ, տեսնելով զերը՝ զոր կատարած է մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ: Դժբաղդաբար հայ բանասէրները ցարդ ձիրքը ունեցած չեն իրենց ճշմարտութիւնը այնքան համակրելի ընելու՝ որքան խորհնացին իր զրոյցը: Յետ ի մէջ բերելու վկայութիւններ և փաստեր ի նպաստ իրենց կարծիքին՝ կանգ կ'առնուն, առանց զգալու մեծութիւնը այն եզրակացութեան զոր կը բանաձևեն, առանց անդրադառնալու գեղեցիկ և մեծ համապատկերը որ կը ժպտի ցողին ետև՝ զոր կը պատեն:

Այս գրութեան նպատակը չէ Հայերու փոխազական ծագման մասին նոր մէճեր յարուցանել, այլ ցուցնել այդ տեսութեան արժէքը՝ ցեղական զգացման և գրականութեան տեսակէտով:

Որո՞նք են փոխազացիները որոնց ցեղակից կը նկատուի մեր ազգը. աշխարհի աւանանին ժողովուրդներէն մին՝ Սև ծովէն դէպ ի փոքր Ասիա յառաջող, որուն քաղաքակրթութեան և կրօնքի հետքերը մընացած են հնութեան ամենէն զարգացած ազգերու մէջ. ամենէն աւելի ծանօթացած է գրականութեան մէջ շնորհիւ իր մէկ փոքր համայնքին, Տրոյիոյ բնակչութեան: Վերջնոյս ճոխութիւնն և զարգացումը բանաստեղծական կեդոյթներ կը նկատուէին՝ ցորչափ հնախօսական պեղումները եկած չէին անուրանալի փաստերով զիրենք հաստատելու: Ուրեմն բանասէր մը երբ Հայերը փոխազացիներէ ծագած կը համարի՝ յայտարարած կ'ըլլայ առանց ո՛ր և է այլալոյթեան, թէ մեր նախնիքները էին այն ցեղէն՝ զորս երգած են Վիրգիլ և Հոմերոս, թէ մեր բարքն և տարազները եղած են անոնք՝ զորս դասական գրականութիւնը նիւթ ըրած է անմահ նկարա-

1. Վիրգիլի և Հոմերի աշխարհաբար Թարգմանութեանց առթիւ: